

15.-19. Yüzyıllarda Edirne’de Asayışı Sağlayan Bir Kurum: Edirne Bostancı Ocağı*

*A Institution which Provide the Public Security in Edirne at 15th-19th Centuries:
The Bostandji Ojaq of Edirne*

Murat Yıldız*

Özet

15.-19. yüzyıllarda Edirne’de önemli hizmetler yerine getiren Edirne Bostancı Ocağı’nın Fatih döneminde kurulduğunu tahmin etmekteyiz. İnşaatı 1454’te biten Edirne’deki Yeni Saray’ın bahçelerinde çalıştırılmak için kurulan bu ocak, zamanla bu görevine ilaveten asayışı sağlamak, isyan bastırmak, asker toplamak, devlete ait binaların inşaatında çalışmak, devlet malını tahsil etmek, savaşa katılmak, bazı önemli devlet adamlarını idam etmek, mühimmat temin edip nakletmek gibi birçok görevleri de yerine getirir. Mevcudu 300-1.000 arasında değişen ve varlığını dört asra yakın sürdüren Edirne Bostancı Ocağı 1826 yılında kaldırılır.

Anahtar Kelimeler: Edirne Bostancı Ocağı, hadaik-i hassa, bostancıbaşı, bostancı.

Abstract

We surmise that The Bostandji Ojaq of Edirne which made significant services in Edirne at 15th-19th centuries was founded during the reign of Fatih. This ojaq, the construction of whom finished in 1454, and founded to be employed in the gardens of Yeni Saray in Edirne, also, fulfills a lot of functions such as policing the country, putting down revolts, assembling troops, working in the constructions of the buildings belonging to the government, collecting the government property, entering wars, executing some important statesmen, supplying ammunitions and conveying them. The Bostandji Ojaq of Edirne was abolished in the year 1826 whose present soldiers varied between 300 and 1000, and which had maintained its existence for four centuries.

Key words: The Bostandji Ojaq of Edirne, the hada’iq khassa, bostandji, bostandjibashi.

Edirne Bostancı Ocağı, Osmanlı devlet teşkilâtında acemi oğlanlar statüsünde olan bir kurumdu. Ocağın adı ve aynı zamanda kuruluş gerekçesini belirten bostancı kelimesi Farsça kökenli “bostan” ve Türkçe kökenli bir ek olan “-cı”dan oluşmaktadır. Bostan, “bû” isminin yer bildiren “sitân” kelimesiyle birleşmesinden oluşan ve “güzel kokuların bol olduğu yer” anlamına gelen “bûsitân” kelimesinden bozmadır. Dilimizde, genellikle sebze bahçesi anlamına gelen bostan kelimesine iş ve meslek bildiren “-cı” ekinin eklenmesiyle oluşan

* Dr.; Marmara Üniversitesi. – İstanbul.

bostancıdan bostan işini yapan, bostanla uğraşan veya burayı idare eden kimse anlaşılmalıdır¹.

Osmanlı devlet teşkilâtındaysa bostancı, başta Topkapı Sarayı, Edirne, Manisa ve Amasya sarayları olmak üzere, padişaha ait sarayların bahçe ve bostanlarıyla, padişah ve maiyetindekilerin kayıklarında çalışanlara verilen addı². Osmanlı devlet teşkilâtında biri İstanbul'da ve biri de Edirne'de olmak üzere iki bostancı ocağı bulunurdu. İstanbul Bostancı Ocağı, gerek nicelik (sayı), gerekse nitelik (etkinlik) bakımından her zaman konumuz olan Edirne Bostancı Ocağı'ndan daha önemli bir konumdaydı.

Edirne Bostancı Ocağı'nın ne zaman kurulduğu kesin olarak tespit edilememektedir. Her ne kadar bazı tarihçiler ocağın, bir parçası olduğu acemi oğlanlar ocağıyla birlikte I. Murad döneminde kurulduğunu öne sürmekteyseler de, mevcut kaynaklarda bu düşüncüyü destekleyen bir bilgi bulunmamaktadır. Mevcut karineler çerçevesinde bizim kanaatimiz her iki bostancı ocağının da Fatih devrinde kurulduğu yönündedir. Çünkü bostancı ocağı hakkındaki ilk bilgilere bu dönemde rastlanılmaktadır. Mevcut karineler çerçevesinde konuyu biraz ayrıntılı olarak ele almak yerinde olacaktır.

İstanbul'daki bostancı ocağından önce kurulduğunu düşündüğümüz Edirne Bostancı Ocağı hakkında Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerine dair bilgi veren 15. yüzyıl tarihçilerinden Ahmedî³, Şühruhallah⁴, Enverî⁵, Kemal⁶, Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa⁷, Tursun Bey⁸, Âşık Paşazade⁹, Bayatlı Mahmud oğlu Hasan¹⁰, Oruç bin Âdil¹¹ ve Mehmed Neşrî¹² gibi tarihçilerden hiçbirisi bilgi vermez. Bilhassa, yeniçeriliğin menşei hakkında ayrıntılı bilgi veren tarihçilerden *Anonim Osmanlı Kroniği*¹³ müellifi, Âşıkpaşazade¹⁴, Oruç Beğ¹⁵ ve

* Bu çalışmanın özeti, 4-6 Mayıs 2011 tarihinde gerçekleştirilen *Uluslararası Edirne'nin Fethinin 650. Yılı Sempozyumu*'nda tebliğ olarak sunulmuştur.

¹ Abdülkadir Özcan, "Hassa Ordusunun Temeli: Mu'allem Bostaniyân-i Hassa Ocağı, Kuruluşu ve Teşkilâtı", *Tarih Dergisi*, sayı: 34 (1984), s. 347.

² Bostancı hakkında daha fazla bilgi için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Saray Teşkilâtı*, Ankara 1984, s. 465-484; aynı müellif, "Bostancı", *İslam Ansiklopedisi*, II, 736-738; aynı müellif, "Bostandji" *The Encyclopaedia of Islam*, New Edition, I, 1277-1278; Abdülkadir Özcan, "Bostancı", *DİA*, VI, 308-309; M. Zeki Pakalın, "Bostancı", I, 239-240; Şükran Karahasan, *Bostancı Ocağı ve Bostancıbaşılık*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, mezuniyet tezi, nr. 3627, İstanbul 1964-1965; Murat Yıldız, "Osmanlı Devlet Teşkilâtında Bostancı Ocağı", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yeniçağ Anabilim Dalı, İstanbul 2008.

³ Ahmedî, *Dâstân ve Tevârih-i Mülük-i Âl-i Osman*, haz. Çiftçi oğlu N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri*, İstanbul 1949, I, 31-335.

⁴ Şühruhallah, *Behcetüttevârih*, haz. Çiftçi oğlu N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri*, İstanbul 1949, I, 37-75.

⁵ *Fatih Devri Kaynaklarından Düstûrnâme-i Enverî* (Osmanlı Tarihi Kısmı 1299-1466), haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2003.

⁶ *XV. Yüzyıl Tarihçilerinden Kemal, Selâtin-nâme (1299-1490)*, haz. Necdet Öztürk, Ankara 2001.

⁷ Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, çev. Konyalı İbrahim Hakkı, *Osmanlı Tarihleri*, İstanbul 1949, I, 321-369.

⁸ Tursun Bey, *Târih-i Ebü'l-Feth*, haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977.

⁹ Âşıkpaşaoğlu Ahmed Âşıkî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Çiftçi oğlu N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri*, I, 77-319.

¹⁰ Bayatlı Mahmud oğlu Hasan, *Câm-ı Cem-Âyîn*, haz. Kırcıoğlu Fahrettin, *Osmanlı Tarihleri*, I, 371-403.

¹¹ *Oruç Beğ Tarihi*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2007.

¹² Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-nümâ, Neşrî Tarihi*, haz. Faik Reşat Unat-Mehmed A. Köymen, Ankara 1949, I, 197-199.

¹³ *Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2000, s. 28-29; *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*, (F. Giese neşri), haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992, s. 24-25.

¹⁴ *Osmanlı Tarihleri*, I, 128.

¹⁵ *Oruç Beğ Tarihi*, s. 24-25.

Mehmed Neşri¹⁶'nin pencik oğlanlarının nasıl değerlendirildiğinden bahsederken, bostancılardan bahsetmemiş olması, herhâlde bu ocağın bahsedilen tarihte olmayışıyla açıklanabilir. Yine sonraki yüzyılın tarihçilerinden Ruhi Çelebi¹⁷ ve Hadidi¹⁸ de, bu konu hakkında herhangi bir bilgi vermez.

Sadece yukarıda bahsedilen tarihçiler değil, dönem hakkında orijinal bilgiler veren “*Bir Yeniçerinin Hatıratı*” adlı eserde de, konumuza ışık tutacak bilgi bulunmamaktadır. 1455-1463 yılları arasında, yeniçerilik ve kale dizdarlığı gibi devlet hizmetlerinde bulunan, adını bilmediğimiz bir yeniçerinin bu süre zarfında Türk toplumu, yönetimi, adaleti, devlet ve ordu teşkilâtı hakkındaki gözlemlerine dayalı ayrıntılı bilgileri içeren bu eserde, bostancı ocağıyla ilgili bir kayda rastlanılmamaktadır. Özellikle, devşirme sistemi, devşirilenlerin sayısı, eğitimi, yükselmeleri; ordu teşkilâtındaki gruplarla saray görevlileri, bunların sayıları, yevmiyeleri hakkında oldukça ayrıntılı bilgi veren adını bilmediğimiz müelliften, saray hizmetlilerinden olan bostancılardan da bahsetmesi beklenirdi. Ancak onun bu konuda bilgi vermeyişi bostancılardan sayılarının az olması sebebiyle onların ihmal edilmiş olduğuna hamletmenin doğru olduğu kanaatinde değiliz. Zira saray işlerinde kullanılan yük hayvanları ve onların sayılarına varıncaya kadar ayrıntılı bilgi veren müellifin var olan bu hizmet birimini atlaması pek mümkün görünmemektedir¹⁹. Dolayısıyla bu durum, söz konusu tarihte bostancı ocağının henüz kurulmamış olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. Demek ki, Edirne Bostancı Ocağı Fatih’in saltanatının ilk yıllarına kadar mevcut değildi.

Bu ihtimali, Edirne bostancılardan hizmet gerekçesi ve sahası olan Edirne bahçelerinin bağlı bulunduğu Yeni Saray’ın inşa tarihi de desteklemektedir. Zira I. Murad döneminde inşa edilen ilk sarayın (Eski Saray) “*bâğ u bağçesi*” olmadığından²⁰, burada bostancılardan çalıştırılmasına gerek de yoktu. Bilindiği üzere Eski Saray ihtiyaçlara cevap veremeyince sonraları daha büyük bir saraya ihtiyaç duyulur ve II. Murad’ın emriyle inşasına 854/1450’de başlanan Edirne’deki yeni saray (saray-ı cedide), onun ölümü üzerine Fatih tarafından 858/1454’te tamamlanır. Bu tarihten sonra, sarayın karşısında ve Tunca nehrinin ortasında bulunan adadaki arazi tanzim edilerek “*hadâ’ik-i hâssa*”ya dönüştürülür²¹. Fatih’in geniş bir bahçeyi de içerecek şekilde inşa ettirdiği Yeni Saray’da, bahçe işlerinden sorumlu olan bir birimi de kurduğunu varsaymak mümkündür.

Nitekim Fatih’in kanunnamesinde İstanbul bostancıbaşısı için “*Bağçeye bir bostancıbaşı konulmuştur*”²² ifadesi de bize bu hususa dair bir ipucu vermektedir. Kanunnamede, “Bahçede bir bostancıbaşı bulunur” veya “bahçede bir bostancıbaşı vardır” ya da “bahçede bulunan bostancıbaşı” denilmemiş olup, “bahçeye bir bostancıbaşının konulduğu”ndan bahsedilmesi de, ocağın ilk olarak bu dönemde kurulduğunu ima etmektedir. Zira konmak fiilini konumuz çerçevesinde düşünürsek, var olan bir uygulama veya kanunun devamını ifade etmekten ziyade, olmayan bir uygulama veya kanunun konulmasını anlatmaya daha yakındır. Çünkü kanunnamede, daha önce var olan yerleşik uygulamalar için “ederler,

¹⁶ *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, I, 197-199.

¹⁷ *Rûhî Târîhi*, haz. Halil Erdoğan Cengiz-Yaşar Yücel, *Belgeler*, XIV/18, 359-472.

¹⁸ Hadidi, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991, s. 87-88.

¹⁹ *Bir Yeniçerinin Hatıratı*, çev. Kemal Beydilli, İstanbul 2003, s. 96-103.

²⁰ *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, İstanbul 1999, III, 255.

²¹ Rifat Osman, *Edirne Sarayı*, haz. Süheyl Ünver, Ankara 1989, s. 21-24.

²² Fatih Sultan Mehmed, *Kânunnâme-i Âl-i Osman* (Tahlil ve karşılaştırmalı metin), haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 2003, s. 16; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri*, İstanbul 1990, I, 327.

otururlar, beraberlerdir, hükmü ile olur, kanunumdur” gibi, süregelenliği ifade eden ibareler kullanılmıştır²³. Meselâ “beğlerbeğiler taht kadılarına tasaddur ideler”, “dârüssaltanatım kadısından gayrısı defterdarlarımdan aşğa otururlar”, “sancak beğleri taşrada otururlar”, “anın altında topçubaşı oturur”, “mal defterdarlığından nişancı olsa evvel beğlerbeğilik hükmü ile olur”, “Sair özengi ağalarına 430.000 akça ile virilür” vb. Şayet bostancı ocağı da daha önce kurulmuş olsaydı, hakkında var olan bir uygulamanın devamını ifade edecek şekilde ibareler kullanılması gerekirdi.

Yine ocağa genellikle Bosna'daki Poturoğullarından nefer alınmış olması²⁴ ve Bosna'nın 1463'te fethedilmiş olması da, ocağın bu dönemde kurulduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu karinelere bakılarak Edirne Bostancı Ocağı'nın Fatih'in saltanatı döneminde kurulduğu söylenebilir.

Yukarıda da anlatıldığı üzere Fatih'in saltanatı dönemine kurulduğunu tahmin ettiğimiz Edirne Bostancı Ocağı, yeniçeriliğin ilgasına²⁵ kadar varlığını sürdürmüştür. Dört asra yakın faaliyet gösteren bu kurum İstanbul'daki Hassa Bostancı Ocağı'ndan bağımsız bir birimdi. Edirne Bostancı Ocağı'na Anadolu ve Rumeli acemilerinden nefer alınır²⁶. Bazen de, devşirilen çocuklar-geçerler doğrudan ocağa alınır²⁷. Ocak, bostancıbaşı ağa tarafından yönetilirdi. Bostancıbaşı olmanın yolu, has bahçe kethüdalığından, onun yolu da Mamak Bahçesi kethüdalığından geçerdi²⁸.

Edirne bostancıları, ocakta uzun bir süre hizmet ettikten sonra iki şekilde terfi edebilirlerdi: Birincisi ocak içinde geçerli silsileye göre terfi ederek bostancıbaşılığa, oradan da daha yüksek makamlara (sadrazamlığa kadar) yükselmekti. İkincisi, yine ocakta gerekli olan hizmet süresini tamamladıktan ve iyi bir performans sergiledikten sonra “bedergâh (çıkma)” olup, kapıkulu bölüklerine terfi ederek yükselmekti. Bunun yanı sıra bostancılardan terfi edemeyip ocakta kalan ve emektarlığından dolayı yüksek maaşla emekliler zümresine dâhil olanlarına da rastlanırdı.

Bostancı ocağı başta Edirne merkez olmak üzere bu civardaki toplam 48 kazanın asayişinden sorumluydu. Bu yerler bugün Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale illerimizle, sınırlarımız dışında kalan Batı Trakya ve Doğu Bulgaristan'daki bazı yerleri kapsamaktadır. Bu kazaları, nüfus yoğunluklarına göre üç gruba ayırabiliriz:

1. Kalabalık kazalar: Edirne, Filibe, Dimetoka, Gümölcine ve Ahyolu.

2. Orta büyüklükteki kazalar: Aydos, Kariniâbâd, İslimniye, Yanbolı, Nevahi, Zağra-i Cedid, Zağra-i Atik, Akçakızanlık, Çırpan, Çirmen, Uzuncaâbâd-ı Hasköy, Hayrabolu, Birgos, Tekfurdağı, Keşan, Cısr-i Ergene, Şarköy, Pınarhisarı, Vize, Kırkkilise ve Malkara.

3. Küçük kazalar: Çorlu, Gelibolu, İpsala, Ahi Çelebi, Sultanyeri, İnöz (Enez), Cısr-i Mustafa Paşa, Silivri, Ferecik, Mesuri?, Kızıl Ağaç ma□ Hatunili, Mekri, İncecik, Ereğli, Terkos, Midye, Çatalca, Saray, Baba-yı Atik, Mahmud Paşa Hasköy ve Evreşe²⁹.

²³ Meselâ bk. Kanunnamenin 2-16. maddeleri (*Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri*, I, 318-321).

²⁴ Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleymân Efendi, *Mürîyi't-Tevârih*, İstanbul 1338, s. 454.

²⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hatt-ı hümayun (HAT), nr. 483/23688, 14.8.1825 (29 Zilhicce 1240); BOA, HAT, nr. 290/17364, 24.07.1827 (29 Zilhicce 1242); BOA, HAT, nr. 290/17368, 1826 (1242).

²⁶ BOA, Mühimme Defterleri (MD), nr. 21, s. 145, h. 352, 08.03.1573 (4 Zilkade 980); BOA, MD, nr. 30, s. 108, h. 263, 06.05.1577 (17 Safer 985); BOA, MD, nr. 73, s. 254, h. 584, 27.07.1595 (20 Zilkade 1003).

²⁷ BOA, nr. MD, nr. 73, s. 390, h. 854, 28.08.1595 (22 Zilhicce 1003).

²⁸ BOA, Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d), nr. 6559, s. 610, 615; BOA, MAD.d, nr. 6559, s. 1204, 1209.

²⁹ BOA, HAT, nr. 965/41267 E, 25.01.1811 (29 Zilhicce 1225).

Bostancıbaşının makam dairesi ve bostancı koğuşları Yeni Saray'daki Hasbahçe'deydi. Dr. Rıfat Osman'ın 1923'te yaptığı suluboya tabloya göre bostancıbaşı köşkü Fatih Köprüsü'yle Gonca Köprüsü arasında, Adalet Kasrı'nın yanında yer alırdı. Bostancı koğuşlarıysa Tunca'nın karşı yakasında, Matbah-ı Amire ile evcil hayvanlar çiftliği arasında yer alırdı³⁰.

Edirne bostancıları on bölük ve dört cemaattan meydana gelirdi. Bunların bir kısmı, ocağa bağlı bahçelerde, bir kısmı hassa çiftliklerde, bir kısmıysa çayırlarda çalışırdı. Bostancıların çalıştığı başlıca bahçeler şunlardı: Hasbahçe, İsmailice Bahçesi, Mesih Paşa Bahçesi, Mamak Bahçesi, Sırmakeş Bahçesi, Yeni (Cedid) Bahçe ve Hisar bağları. Çiftliklerse Hünkâr, Üsküdar, Kocahöyük, Saruhanlı ve Hacı Doğan³¹. Ocağın bünyesinde bulunan bahçeleri verdikleri mahsûlata göre büyükten küçüğe sıralaması şöyleydi: Hasbahçe: 100.000, İsmailice Bahçesi: 20.000, Mesih Paşa Bahçesi: 15.000, Mamak Bahçesi: 15.000, Sırmakeş Bahçesi: 8.000 ve Yeni (Cedid) Bahçe: 4.000 akçe.

Ocaktaki dört cemaatten birisi Mamak Bahçesi'nin anbarcıları, birisi aynı bahçenin bahçıvanları, birisi Çölmek Bahçesi'nin bahçıvanları ve birisi de Mesih Paşa Bahçesi'nin bahçıvanlarıydı. Birinci bölüğün idarecisi, Hasbahçe Kethüdası'yken, ikinci bölüğünse İsmailice Bahçesi'nin ustasıydı³². Ocak, özellikle 17. yüzyılda, gerek padişahların avlanma ve dinlenme sebebiyle, gerekse batıya yapılan seferler nedeniyle bir üs hâline gelen Edirne'de kalmalarından dolayı önem kazanmıştır. Tıpkı İstanbul'daki bostancı ocağı gibi padişahların güvendiği bir kurum vasfını kazanan Edirne Bostancı Ocağı, isyan eden kapıkullarına karşı zamanla padişahların dayandığı bir birimi hüviyetini almıştır. 1703'teki isyanda, Edirne bostancılarının asilere karşı mücadele eden grupların başında yer almış olması ocağın bu işlevine tipik bir örnek teşkil etmektedir.

Edirne bostancıbaşısı tarafından idare edilen bu ocağın mevcudu dört asırlık dönemde 300-1.000 kişi arasında değişirdi. Mevacip kayıtlara göre ocağın 16. yüzyılın ikinci yarısındaki mevcuduysa 330-500 kişi arasındaydı.

16. yüzyılın İkinci Yarısında Edirne Bostancı Ocağı'nın Mevcudu

Bahçe adı	MHT 1564 Lezez 971 ³³	KA 1572-O 1573 ³⁴ Reşen 980	EEK 1577 Reşen 985 ³⁵	ŞMN 1583 Masar 991 ³⁶	EEK 1596 Masar 1005 ³⁷
1 bölük-i Kethüdâ-i Bağçe-i Hassa	28	34	49	50	70

³⁰ Ratip Kazancıgil, *Edirne Sarayı ve Yerleşim Planı*, Edirne 1994, s. 12-13.

³¹ Said Öztürk, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Siyakat Yazısı ve Tarihi Gelişimi*, İstanbul 1996, s. 268-269; BOA, MAD.d, nr. 10306, s. 25, 1705 (1717).

³² BOA, MAD.d, nr. 6425, s. 162-167.

³³ BOA, MAD.d, nr. 6425, s. 162-167.

³⁴ BOA, MAD.d, nr. 2345, s. 70-74.

³⁵ BOA, MAD.d, nr. 6365, s. 301-308.

³⁶ BOA, MAD.d, nr. 6559, s. 297-304.

³⁷ BOA, MAD.d, nr. 7165, s. 144-149.

2 Bölük	29	27	32	28	17
3 Bölük	27	25	31	35	20
4 Bölük	21	28	34	28	26
5 Bölük	28	24	38	28	26
6 bölük	28	28	44	28	28
7 bölük	26	22	30	37	26
8 bölük	32	25	32	28	24
9 Bölük	24	26	31	33	16
10 Bölük	22	24	23	31	62
Cemâ'at-i Anbarciyân-i Mamak der-sarây-ı Cedîd	7	2	-	-	-
Cemaat-i Kethüdâ-i Bağça-i Mamak	61	52	65	58	6
Cemaat-i Bağça-i Çölmek	30	27	29	32	6
Cemaat-ı Üstad-ı Bağçe-i Mesih Paşa	29	26	30	31	7
TOPLAM	392	370	468	447	334

MHT: Mayıs-Haziran-Temmuz, KA: Kasım-Aralık, O: Ocak, EEK: Eylül-Ekim-Kasım, ŞMN: Şubat-Mart-Nisan

Başlangıçta saray bahçelerinin bakım ve muhafazasını yapmak amacıyla kurulan ocak, zamanla birçok görevi ifa eden bir birim hâlini alır. Ocağın yerine getirdiği başlıca görevler şunlardı:

1. Bahçe, bostan, koru, çiftlik ve çayırlarda çalışmak: Bostancıların asli görevi devlete ait bahçe, bostan, çiftlik, çayır, korularda çalışmak; buraların güvenliğini sağlamak ve tahrip edilmesini engellemektir³⁸.

2. Sorumluluk bölgelerindeki bahçe, bağ, koru ve diğer yerlerin yıllık gelirini toplayıp padişaha arz etmek: Ocak bahçe ve bostanların gelirinin yanı sıra, çiftlik, mezra, baştina, dalyan, ağnam, kereste, değirmen, han, çayır gibi kanunen toplanmasından ocağın sorumlu olduğu vergileri de toplamakla yükümlüydü. Toplanan bu gelirler, sene sonunda padişaha arz

³⁸ BOA, MD, nr. 7, h. 204, 09.09.1567 (5 Rebiyülevvel 975); BOA, MD, nr. 7, h. 205; BOA, MD, nr. 7, h. 206; BOA, MD, nr. 7, h. 207; 5 Rebiyülevvel 975; BOA, MD, nr. 7, h. 208.

edilirdi. Bu takdim etme işini genellikle emektar bostancılar yapar ve bu vesileyle kendileri kapıkulu bölüklerine terfi ederlerdi³⁹. Bir fikir vermesi için 1706 (1117) yılına ait ocağa bağlı kurumların gelirlerine burada yer vermek faydalı olacaktır: Hasbahçe: 100.000 akça, İsmailice Bahçesi: 20.000 akça, Mesih Paşa Bahçesi: 15.000 akça, Mamak Bahçesi: 15.000 akça, Sırmakeş Bahçesi: 8.000 akça, Yeni (Cedit) Bahçe: 4.000 akça, Hisar bağları: 8.000 akça, Hünkâr Çiftliği: 24.000 akça, Üsküdar Çiftliği: 24.000 akça, Saruhanlı Çiftliği: 24.000 akça, Hacı Doğan Çiftliği: 20.000 akça, Ağnam-ı Cedit: 30.000 akça, Ağnam-ı Atik: 30.000 akça, Ağnam-ı Saruhanlı: 20.000 akça; Edirne hisarındaki Hristiyanlara ait baştinalar: 12.000 akça, Edirne hisarındaki Yahudilere ait baştinalar: 6.000 akça, Dimetoka'ya bağlı Orta Köyü'nün kereste hissesi: 12.000 akça, Dimetoka'ya bağlı Atikhod Köyü'nün kereste hissesi: 6.000 akça, saçmacıyân-ı nehr-i Meriç ve Tunca: 6.000, Meriç ve Tunca nehirlerindeki dalyanlar: 4.000 akça, Edirne civarındaki Süleyman Paşa mezraası: 1.500 akça, Karaağaç'taki mirî han: 2.500 akça, Karaağaç'taki bostan: 3.000 akça, Karışdırın Sarayı yakınındaki değirmen: 4.000 akça, Kocahöyük Çiftliği: 5.000 akça, Filibe Sarayı'nın bağları: 1.400 akça, mirî çayırlar: 100.000 akça⁴⁰.

3. *Edirne ve havalisinin asayişinin sağlaması*: Edirne bostancıbaşısı sorumluluğunda olan 48 kazadaki asayiş ve güvenliği sağlamakla yükümlüydü. Buralarda kanuna aykırı olarak halkı rahatsız eden, onlardan haksız yere birşeyler talep eden, örf ve ahlâka aykırı hareketlerde bulunan, halkın malını gaspeden, hırsızlık yapan ve benzeri suçları işleyenlerin engellenmesi, yakalanması, hapsedilmesi ve cezalandırılması Edirne Bostancıbaşısının yerine getirdiği görevlerdendi.

4. *Edirne ve civarında seyahat eden ve avlanan padişahların güvenliğini sağlamak*: Meselâ 9 Nisan 1672 Cumartesi günü IV. Mehmed'in Edirne'de Selimiye Camiine namaz kılmak için gittiğinde, güvenliği sağlamak için yol boyunca bostancıbaşı emrindeki çok sayıdaki bostancılarla hazır bulunmuştur⁴¹. Yine 12.11.1695 (4 Ra. 1107)⁴² ve 24.11.1713 (6 Za. 1125)'te, Edirne'den İstanbul'a seyahat eden padişahlara Edirne bostancıbaşılığını maiyetlerindeki Edirne bostancılarıyla eşlik ederler⁴³.

5. *Eşkiyayı takip, tenkil ve tevkif etmek*: Meselâ değişik tarihlerde Edirne bostancıbaşılığını emirlerindeki bostancılarla Edirne⁴⁴, Çirmen⁴⁵, Aydos⁴⁶, Dimetoka⁴⁷,

³⁹ BOA, İbnülemin Saray Mesalihi (İE.SM), nr. 2975, 30.05.1713 (5 Cemaziyülevvel 1123); BOA, Cevdet Saray Mesalihi (C.SM), nr. 1212, 12.02.1797 (14 Şaban 1211); BOA, C.SM, nr. 4212, 01.02.1800 (6 Ramazan 1214); BOA, HAT, nr. 1286/49903, 23.12.1813 (29 Zilhicce 1228); BOA, HAT, nr. 627/30974, 02.12.1815 (29 Zilhicce 1230).

⁴⁰ Said Öztürk, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Siyakat Yazısı ve Tarihî Gelişimi*, s. 268-269; BOA, MAD.d, nr. 10306, s. 25, 1705 (1717).

⁴¹ Antoine Galland, *İstanbul'a Ait Günlük Hâtıralar 1672-1673*, çev. Nahid Sırrı Örik, Ankara 1987, I, 97.

⁴² Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme (1106-1133/1695-1721)*, Tahlil ve Metin, haz. Mehmet Topal, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2001, s. 111-112.

⁴³ *Nusretnâme*, s. 803.

⁴⁴ BOA, HAT, nr. 69/2930 F, 21.06.1799 (17 Muharrem 1214).

⁴⁵ BOA, HAT, nr. 25/1252 B, 10.10.1785 (6 Zilhicce 1199).

⁴⁶ BOA, HAT, nr. 25/1252 E, 07.10.1785 (3 Zilhicce 1199); BOA, Cevdet Askeriye (C.AS), nr. 696/29219, 31.08.1799 (29 Rebiyülevvel 1214).

⁴⁷ BOA, HAT, nr. 65/2843 A, 16.03.1794 (13 Şaban 1208); BOA, HAT, nr. 65/2843, 07.03.11794 (4 Şaban 1208).

Gümlüce⁴⁸, Kırklareli⁴⁹, Zağra-i Cedid⁵⁰, Çırpan⁵¹, Kızanlık⁵², Filibe⁵³, Babaeski ve Hayrabolu'daki⁵⁴ eşkiyalık hareketlerini ortadan kaldırmakla görevlendirilir.

6. *İsyan bastırmak*: Meselâ Sırp İsyanı'nın bastırılması için emrindeki bostancılarla birlikte Edirne Bostancıbaşı da görevlendirilir.

7. *Asker toplamak*: Özellikle 18. yüzyıldan itibaren, uzun süren savaşların meydana getirdiği asker ihtiyacının karşılanması hususunda görev alan idarecilerden birisi de Edirne Bostancıbaşı idi. Bu bağlamda bostancıbaşının Osmanlı-Rus harbi dolayısıyla 10.000⁵⁵ ve 1773'te 1.023⁵⁶ asker toplayıp cepheye sevk etmiştir. Yine 1790⁵⁷, 1791⁵⁸, 1800⁵⁹ ve 1811⁶⁰ tarihlerinde de bostancıbaşılar, asker toplayarak cepheye gönderirler.

8. *Devlete ait binaları inşa etmek, inşaatında çalışmak, inşasına yardımcı olmak*: Bostancı Ocağı'nın sıklıkla istihdam edildiği alanların başında kamuya ait yapıların inşası gelirdi. Başta Selimiye Camisi olmak üzere, Edirne Sarayı⁶¹, köşkler⁶², bahçeler⁶³, mühimmat mahzeni⁶⁴ ve su yolları⁶⁵ gibi değişik yapıların inşasında ocak nefe ve idarecileri görev almıştır.

9. *Miri malını tahsil etmek*: Başta bostancıbaşı olmak üzere ocağın üst düzey görevlileri Edirne ve civarındaki devlete ait mukataa, cizye, avarız⁶⁶, adet-i ağnam, adet-i gulamiye, ağıl resmi⁶⁷ ve lağım bedeli⁶⁸ gibi vergileri emanet usulüyle tahsil etmişlerdir.

10. *Savaşa katılmak*: Uzayan savaşlardan dolayı artan asker ihtiyacının bir kısmı da, aslı görevleri savaşmak olmayan Edirne bostancılarından karşılanmıştır. Meselâ Edirne bostancıları 1695⁶⁹ yılındaki sefere iştirak ettikleri gibi, 1698'deki sefere de 1.000 kişilik bir grupla katılırlar⁷⁰.

⁴⁸ BOA, HAT, nr. 69/2936 D, 30.08.1796 (25 Safer 1211).

⁴⁹ BOA, Cevdet Zabtiye (C.ZB), nr. 3879, 13.08.1799 (11 Rebiyülevvel 1214).

⁵⁰ BOA, C.ZB, nr. 78/3881, 23.08.1799 (21 Rebiyülevvel 1214).

⁵¹ BOA, HAT, nr. 78/3216 A, 1799 (1214).

⁵² BOA, HAT, nr. 78/3216 A, 1799 (1214).

⁵³ BOA, HAT, nr. 78/3216 B, 1799 (1214).

⁵⁴ BOA, HAT, nr. 64/2795, 1799 (1214).

⁵⁵ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (T SMA), E. 4209.

⁵⁶ BOA, C.AS, nr. 493/20602, 23.10.1773 (6 Şaban 1187); BOA, C.AS, nr. 866/37146, 15.11.1773 (29 Şaban 1187).

⁵⁷ BOA, C.AS, nr. 721/30238, 10.08.1790 (29 Zilkade 1204); BOA, HAT, nr. 191/9248, 09.09.1790 (29 Zilhicce 1204).

⁵⁸ BOA, HAT, nr. 1394/55823, 29.08.1791 (29 Zilhicce 1205).

⁵⁹ BOA, HAT, nr. 66/2856, 24.05.1800 (29 Zilhicce 1214); BOA, HAT, nr. 80/3316, 17.08.1799 (15 Rebiyülevvel 1214).

⁶⁰ BOA, C.AS, nr. 806/34203, 10.02.1811 (16 Muharrem 1226); BOA, HAT, nr. 1005/42129, 14.01.1812 (29 Zilhicce 1226).

⁶¹ *İsâ-zâde Târîhi*, (Metin ve Tahlil), haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 1996, s. 162; Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Tarih*, I, İstanbul 1928, s. 67, 650.

⁶² BOA, MD, nr. 7, h. 1368, 1568 (975).

⁶³ BOA, MD, nr. 7, h. 2630, 13.11.1568 (23 Cemaziyülevvel 976).

⁶⁴ BOA, C.AS, nr. 270/11222, 11.04.1816 (13 Cemaziyülevvel 1231).

⁶⁵ BOA, Cevdet Belediye (C.BLD), nr. 54/2666, 04.03.1840 (29 Zilhicce 1255).

⁶⁶ BOA, Ali Emiri Sultan II. Mustafa (AE.SMST.II), nr. 5963, 02.04.1703 (15 Zilkade 1114).

⁶⁷ BOA, Baş Muhasebe Defterleri (D.BŞM.d), nr. 1704 (1143).

⁶⁸ BOA, C.BLD, nr. 109/5433, 03.07.1723 (29 Ramazan 1135)

⁶⁹ *Nusretnâme*, s. 110.

⁷⁰ BOA, D.BŞM, nr. 1259, vesika nr. 27.

11. *Muhellefat ve müsadere işlemlerini yerine getirmek*: Ayanlar⁷¹, din adamları⁷², eşkiya⁷³, devlete iş yapanlardan mükellefiyetlerini yerine getirmeyenler (celebkeşanın)⁷⁴, görevini suistimal eden görevliler (hasekiler)⁷⁵ ve büroktarlar⁷⁶ gibi değişik sosyal gruplara mensup kişilerin mallarına dair yapılan müsadere ve muhellefat tespiti işleminde bostancıbaşılar da görev almıştır.

12. *Bazı önemli devlet adamlarını idam etmek*: Meselâ Silahdar Ağa'nın⁷⁷; Köprülü Mehmed Paşa döneminde, İstanbul'da, sipahilerle beraber fitne çıkaran ve bu yüzden azledilen Defteremini Alagöz Mehmed Efendi'nin⁷⁸, 10.08.1705 (19 R. 1117)'te Avlonya Sancağı'ndan azledilen Kesici Hasan Paşa'nın⁷⁹ ve Sadr-ı sabık Emin Paşa'nın⁸⁰ idamları Edirne bostancıbaşıları ve maiyetindekiler tarafından gerçekleştirilmiştir.

13. *Mühimmat temin ve nakletmek*: Ocağın en çok temin ettiği mühimmat tahıl olmuştur. Genellikle Edirne bostancıbaşısının sorumluluk alanlarından temin edilen tahıl bazen İstanbul'a, bazen de cephedeki orduya nakledilmiştir⁸¹. Bunun dışında ocağın bazen cephane⁸² temin ettiği de olmuştur.

14. *Çarşı ve pazarda satılan emtianın kalite ve fiyatlarını kontrol etmek, bu husustaki kanunlara uymayanları cezalandırmak*: Bu görev, bostancı ocağının aslî görevi değildi. Çarşı, pazar, fiyat, alış-veriş vb. hususlarında ocağın fonksiyonu suç teşkil eden bir fiili, meselâ karaborsacılık yapmak, kaçakçılık, sahte para piyasaya sürmek gibi, işleyenlerin yakalanıp cezalandırılmasıyla ilgiliydi⁸³.

Ocak zamanla, özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda, aslî görevi olan bahçelerin bakımı işinden çok, bölgedeki asayişin muhafazasıyla uğraşmıştır. Bu da bir bakıma ortaya çıkan mecburiyetlerden dolayı bir saray birimi olarak kurulan ocağın zamanla bir asayiş birimi hâline gelmesi demektir. Varlığını dört asra yakın sürdüren ocak 1826 yılında kaldırılmıştır⁸⁴.

Sonuç

Edirne Bostancı Ocağı, Osmanlı devlet teşkilâtında Acemi Oğlanlar statüsünde olan bir birimdir. Edirne'deki saray bahçelerinde çalıştırılmak üzere kurulan ocağın ne zaman

⁷¹ BOA, Cevdet Maliye (C.ML), nr. 470/19120, 19.03.1774 (6 Muharrem 1188).

⁷² BOA, Cevdet Dahiliye (C.DH), nr. 233/11620, 26.12.1780 (29 Zilhicce 1194).

⁷³ BOA, Cevdet Maliye (C.ML), nr. 176/7471, 18.09.1788 (17 Zilhicce 1202).

⁷⁴ BOA, Cevdet Adliye (C.ADL), nr. 84/5076, 15.09.1789 (24 Zilhicce 1203).

⁷⁵ BOA, C.ML, nr. 569/23278, 20.06.1790 (7 Şevval 1204).

⁷⁶ BOA, HAT, nr. 1390/55381, 09.09.1790 (29 Zilhicce 1204).

⁷⁷ *Tarih-i Naima*, İstanbul, 1281-1283. IV, 13.

⁷⁸ *Tarih-i Naima*, İstanbul, 1281-1283. VI, 257.

⁷⁹ *Nusretname*, s. 679.

⁸⁰ Şem'danî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'î't-Tevârih*, haz. Münir Aktepe, II.B, İstanbul 1980, s. 11.

⁸¹ BOA, C.DH, nr. 327/16301, 04.10.1777 (2 Ramazan 1191); BOA, HAT, nr. 1381/54529, 20.09.1789 (29 Zilhicce 1203); BOA, HAT, nr. 14/565, 30.09.1788 (29 Zilhicce 1202); BOA, HAT, nr. 11/389, 20.09.1789 (29 Zilhicce 1203); BOA, C.SM, nr. 5/250, 22.09.1799 (21 Rebiyülahir 1214).

⁸² BOA, Cevdet Askeriye (C.AS), nr. 425/17651, 13.10.1783 (16 Zilkade 1197); BOA, C.AS, nr. 265/11003, 10.10.1816 (18 Zilkade 1231).

⁸³ BOA, C.ML, nr. 165/6914, 27.03.1811 (2 Rebiyülevvel 1226); BOA, C.BLD, nr. 101/5049, 04.03.1840 (29 Zilhicce 1255).

⁸⁴ *Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, haz. Ahmet Hezarfen, İstanbul 1999, I, 147.

kurulduğu hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Ancak eldeki karinelere bakıldığında ocağın Fatih zamanında kurulduğu söylenebilir.

Edirne bostancı ocağının insan kaynağını Anadolu ve Rumeli acemileri oluştururdu. Ocağa genellikle devşirilip Türk köylüsünün yanına verilen ve daha sonra toplanıp torbaya yazılan gılmanlar alınır. Ancak kimi zaman bu usule uyulmadığı, devşirilen çocukların doğrudan ocağa alındığı da olurdu. Dört asırlık dönemde mevcudu 300-1.000 kişi arasında değişen Edirne bostancılarının bir kısmı, ocağın sorumluluğundaki bahçelerde, bir kısmı hassa çiftliklerde ve bir kısmı da çayırarda çalışırdı.

Ocak, Edirne'nin en nüfuzlu mahalli idarecilerinden biri olan bostancıbaşı ağa tarafından idare edilirdi. Bostancıbaşılar, ocakta uzun süre hizmet eden bostancılar arasında seçilerek Mamak bahçesi kethüdalığına, oradan da has bahçe kethüdalığına atanan emektar ve kıdemli bostancılardı. Bostancıbaşı, Yeni Saray'a ait Hasbahçe'de bulunan ve Adalet Kasrı'nın yanında yer alan makam dairesinde otururdu.

Edirne bostancıları, ocakta kalmak ve ocak dışına çıkmak suretiyle iki şekilde terfi edebilirlerdi. Ocakta kalanlar kanunda öngörülen hizmet sürelerini aşama aşama tamamladıktan sonra, ocak zabıtlıklarının en küçüğünden başlayarak en büyüğüne kadar yükselebilirlerdi. Ocaktaki en yüksek makam olan bostancıbaşılıktaki belli bir süre hizmet ettikten sonra üzengi ağalıklarına ya da sancak beyliklerine atanan bostancıbaşılar, daha üst makamlara da yükselebilirlerdi. Ocak dışına çıkmak suretiyle yaşanan yükselmelerse bedergah olup kapıkullarına dâhil olmak suretiyle gerçekleşirdi. Bazı bostancılar ocakta kalıp, kıdemli olarak yüksek bir ulufeyle emekli olurlardı.

Edirne Bostancı Ocağı, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale illerimizle, bugün sınırlarımız dışında kalan Batı Trakya ve Doğu Bulgaristan'da bulunan beşi büyük, yirmi ikisi orta büyüklükte ve yirmi birisi de küçük olmak üzere toplam kırk sekiz kazanın asayışinden sorumluydu.

Koşulları Tunca'nın karşı yakasında, Matbah-ı Amire ile evcil hayvanlar çiftliği arasında yer alan bostancılar on bölük ve dört cemaatten müteşekkildi. Ocağa bağlı bahçe ve çiftliklerden çalışan bostancıların 17. yüzyıldan itibaren önemi artmaya başlar. 18. yüzyıldaysa Edirne ve havalisinin en etkili birimlerinden biri hâline gelir. Bunun sebebi, padişahların avlanmak, dinlenmek, sefere katılmak veya seferi yönetmek için Edirne'de kalmalarıydı. Ocak zamanla imparatorluğun, eski ve fakat öneminden bir şey kaybetmeyen başkentinde padişahın gözde birimlerinden biri hâlini alır.

Başlangıçta saray bahçelerinin bakım ve muhafazasını yapmak amacıyla kurulan ocak, zamanla asayışı sağlamak, isyan bastırmak, asker toplamak, devlete ait binaları inşaatında çalışmak, devlet malını tahsil etmek, savaşa katılmak, muhellefat ve müsadere işlemlerini yerine getirmek, bazı önemli devlet adamlarını idam etmek, mühimmat temin ve nakletmek, çarşı ve pazarda satılan emtianın kalite ve fiyatlarını kontrol etmek, bu husustaki kanunlara uymayanları cezalandırmak gibi birçok görevi ifa eden bir birim hâlini alır. Son dönemlerde ocak aslî görevi olan bahçelerin bakımı işinden çok, bölgedeki asayışı sağlamakla uğraşmıştır.

KAYNAKÇA*** Başbakanlık Osmanlı Arşivi**

- Ali Emiri Sultan II. Mustafa Evrakı (AE.SMST.II), nr. 5963.
 Cevdet Adliye (C.ADL), nr. 84/5076.
 Cevdet Askeriye (C.AS), nr. 265/11003, 270/11222, 425/17651, 493/20602, 696/29219, 721/30238, 806/34203, 866/37146.
 Cevdet Belediye (C.BLD), nr. 101/5049, 109/5433, 54/2666.
 Cevdet Dahiliye (C.DH), nr. 233/11620, 327/16301.
 Cevdet Maliye (C.ML), nr. 165/6914, 176/7471, 470/19120, 569/23278.
 Cevdet Saray Mesalihi (C.SM), nr. 5/250, 1212, 4212.
 Cevdet Zabtiye (C.ZB), nr. 3879, 78/3881.
 Başmuhasebe (D.BŞM), nr. 1259, vesika nr. 27.
 Baş Muhasebe Defterleri (D.BŞM.d), nr. 1704.
 Hatt-ı Hümayun (HAT), nr. 25/1252 E, 1005/42129, 11/389, 1286/49903, 1381/54529, 1390/55381, 1394/55823, 14/565, 191/9248, 25/1252 B, 290/17364, 290/17368, 483/23688, 627/30974, 64/2795, 65/2843 A, 65/2843, 66/2856, 69/2930 F, 69/2936 D, 78/3216 A, 78/3216 A, 78/3216 B, 80/3316, 965/41267 E, 25.01.1811 (29 Z. 1225).
 İbnülemin Saray Mesalihi (İE.SM), nr. 2975.
 Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.D), nr. 2345, 6365, 6425, 6559, 7165, 10306.
 Mühimme Defterleri (MD), nr. 7, 21, 30, 73.

*** Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA), E. 4209.***** Araştırma ve İnceleme Eserler**

- AHMEDÎ, *Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman*, haz. Çiftçiöğlü N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri*, İstanbul 1949, I, 31-335.
 AKGÜNDÜZ, Ahmed, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri*, c. I, İstanbul 1990.
 Anonim *Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2000.
 Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*, (F. Giese neşri), haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992.
 ÂŞIKPAŞAOĞLU AHMED ÂŞIKÎ, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Çiftçiöğlü N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri*, I, 77-319.
 BAYATLI MAHMUD OĞLU HASAN, *Câm-ı Cem-Âyîn*, haz. Kırzioğlu Fahrettin, *Osmanlı Tarihleri*, I, 371-403.
Bir Yeniçerinin Hatıratı, çev. Kemal Beydilli, İstanbul 2003.
Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, c. III, İstanbul 1999.
Fatih Devri Kaynaklarından Düstûrnâme-i Enverî (Osmanlı Tarihi Kısmı 1299-1466), haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2003.
 FATİH SULTAN MEHMED, *Kânunnâme-i Âl-i Osman* (Tahlil ve karşılaştırmalı metin), haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 2003.
 GALLAND, Antoine, *İstanbul'a Ait Günlük Hâturalar 1672-1673*, I-II, çev. Nahid Sırrı Örik, Ankara 1987.
 HADÎDÎ, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991.
İsâ-zâde Târihi, (Metin ve Tahlil), haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 1996.

- KARAHASAN, Şükran, *Bostancı Ocağı ve Bostancıbaşılık*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, mezuniyet tezi, nr. 3627, İstanbul 1964-1965.
- KARAMANLI NİŞANCI MEHMED PAŞA, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, çev. Konyalı İbrahim Hakkı, *Osmanlı Tarihleri*, İstanbul 1949, I, 321-369.
- KAZANCIGİL, Ratip, *Edirne Sarayı ve Yerleşim Planı*, Edirne 1994.
- MEHMED NEŞRÎ, *Kitâb-ı Cihan-nümâ, Neşri Tarihi*, I-II, haz. Faik Reşat Unat-Mehmed A. Köymen, Ankara 1949.
- Oruç Beğ Tarihi*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2007.
- ÖZCAN, Abdülkadir, "Bostancı", *DİA*, VI, 308-309.
- ÖZCAN, Abdülkadir, "Hassa Ordusunun Temeli: Mu'allem Bostaniyân-i Hassa Ocağı, Kuruluşu ve Teşkilâtı", *TD*, sayı: 34 (1984), s. 347-355.
- ÖZTÜRK, Said, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Siyakat Yazısı ve Tarihî Gelişimi*, İstanbul 1996.
- PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, İstanbul 1971.
- RİFAT OSMAN, *Edirne Sarayı*, haz. Süheyl Ünver, Ankara 1989.
- Rûhî Târîhi*, haz. Halil Erdoğan Cengiz-Yaşar Yücel, *Belgeler*, XIV/18, 359-472.
- SİLÂHDÂR FINDIKLILI MEHMED AĞA, *Nusretnâme (1106-1133/1695-1721)*, Tahlil ve Metin, haz. Mehmet Topal, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2001.
- SİLÂHDAR FINDIKLILI MEHMED AĞA, *Tarih*, haz. Ahmed Refik, c. I, İstanbul 1928.
- ŞEM'DANÎ-ZÂDE FINDIKLILI SÜLEYMAN EFENDİ, *Mür'î't-tevârih*, haz. Münir Aktepe, c. II.B, İstanbul 1980.
- ŞEM'DÂNÎ-ZÂDE FINDIKLILI SÜLEYMÂN EFENDİ, *Mürîyi't-Tevârih*, İstanbul 1338.
- ŞÜKRULLAH, *Behcetüttevârih*, haz. Çiftçioğlu N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri*, İstanbul 1949, I, 37-75.
- Tarih-i Naima*, c. IV, VI, İstanbul 1281-1283.
- TURSUN BEY, *Târîh-i Ebü'l-Feth*, haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Bostancı", *İslam Ansiklopedisi*, II, 736-738.
- _____, "Bostandji" *The Encyclopaedia of İslam*, New Edition, I, 1277-1278.
- _____, *Osmanlı Saray Teşkilâtı*, Ankara 1984.
- XV. Yüzyıl Tarihçilerinden Kemal, Selâtîn-nâme (1299-1490)*, haz. Necdet Öztürk, Ankara 2001.
- Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, haz. Ahmet Hezarfen, c. I, İstanbul 1999.
- YILDIZ, Murat, "Osmanlı Devlet Teşkilâtında Bostancı Ocağı", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yeniçağ Anabilim Dalı, İstanbul 2008.